

Tezis yozish bo'yicha qisqacha ma'lumot

Tezis ([qadimgi yunoncha](#): *θέσις*, *thesis* – „qoida“, „isbot“) – 1) keng ma'noda – bahsda yoki biror nazariyani bayon qilishda aytilgan har qanday fikr; tor ma'noda – asosiy fikr, prinsip; 2) mantiqda isbot qilishni talab etuvchi fikr, mulohaza. Shuningdek, teziz ilmiy matn bo'lib, u o'zida ilmiy tadqiqotning asosiy natijalarini va ularni olish usullarini aks ettiradi. Tezislar ilmiy ma'ruzaning qisqarttirilgan shakli deb hisoblaganlar adashadi. Tezislarning maqsadi–konferensiyaning boshqa qatnashchilariga tadqiqotingiz mazmunini yanada yaxshiroq tushuntirishdan iborat.

Tezis – ilmiy maqola yoki konferensiyalar uchun taqdim qilinadigan ilmiy maruzaning qisqa asosiy mazmuni aks ettirilgan ilmiy ish turi bo'lib, uning hajmi annotatsiyadan kattaroq, biroq ilmiy maqoladan kichik bo'ladi (taxminan 1 betdan 3-4 betgacha). Tezislar, odatda, nashr va konferensiya talablariga asosida bir necha tillarda beriladi. Uni ilmiy asarga beriladigan tanqidiy baho, tanqidiy talqin aks etgan taqriz bilan chalkashtirmaslik kerak.

Tezis ustida ish boshlashdan avval uning sarlavhasini o'ylab ko'ring. Sarlavha o'z navbatida sizning tadqiqotingiz mazmunini o'zida aks etishilozim, ammo u bitiruv malakaviy ish, magistrlik yoki doktorlik dissertatsiya mavzusi bilan aynan bo'lishi shart emas. Sizning ma'ruzangiz uzog'i bilan 10 daqiqa davom etishini inobatga oladigan bo'lsak, ana shu qisqa vaqt ichida to'liq o'z tadqiqotingiz haqida qatnashchilarga so'zlab berishga ulgurishingiz lozim. Shuning uchun tezis sarlavhasi lo'nda bo'lgani ma'qul, shu bilan birgalikda u sodda va umumiy bo'lmasligi kerak.

Har qanday matn, bu puxta o'ylangan tarkibdir. Albatta tezislar ham bundan istisno emas. Birinchidan, ilmiy tezislar uchta asosiy va muhim jihat: dolzarblik, muammo va maqsaddan iborat bo'ladi. Dolzarblik – bu sizning tadqiqotingiz bugungi kunda naqadar muhim va zarur ekanligini ko'rsatuvchi holat. Albatta tadqiq etilayotgan masalaning dolzarbligi xususida yozar ekansiz, bu borada dalillarni keltirishni unutmang. Dolzarblik “Nega aynan mazkur mavzuni tadqiq etish kerak?” degan savolga javob beradi. Dolzarblikdan kelib chiqqan

holda tezislarning muammosi shakllantiriladi. Muammo – bu bugungi kunda jarayon yoki holat to‘g‘risidagi va real faktlar o‘rtasidagi mavjud qarama-qarshilikdir. Ya’ni bunda nazariya amaliyotga teskari yoki aksincha. Muammo “Masalaning ilgari o‘rganilmagan qaysi jihatlarini tadqiq etish mumkin?” degan savolga javob beradi. O‘z navbatidan tanlangan muammodan kelib chiqqan holda tezis maqsadi shakllantiriladi.

Maqsad – tadqiqotning yakuniy natijasidir. Shuning uchun ham preambula sifatida: «ishlab chiqish...», «aniqlash...», «asoslash...», «hisoblab chiqish...» kabi so‘zlar qo‘llaniladi. Tezisning 21 qismini ishning natijalari egallashi lozim. Bu tezisning eng muhim qismidir. Muallifning tadqiq etilayotgan mavzuni ochishga, uning yangi qirralarini ko‘rsatishga qo‘shgan hissasi muhim ahamiyat kasb etadi. Olingan natijalar aniq, miqdoriy ko‘rsatkichlarda va tadqiqot maqsadlariga bog‘liq bo‘lishi zarur. Natijalarni ajratib ko‘rsatilgan holda berish maqsadga muvofiq: tartib raqamlarda (1,2,3,..., I, II, III...), harqlar bilan (A, B, C...A, B, V...), yoki kirish so‘zlari bilan («Birinchidan,...», «Ikkinchidan...») va hokazo. Tezisni yakunlar ekansiz, albatta xulosa qilishingiz kerak.

Xulosa – bu nafaqat yuqorida bildirilgan fikrlarni yana bir bor qaytarish emas, balki tadqiqot natijalarining qisqacha tahlilidir. Xulosa yangi holatlarni olib chiqishi va “Xulosa qilar ekanmiz, fikrimizcha....” degan so‘zlardan foydalanilsa maqsadga muvofiqdir. Xulosa “Tadqiqot o‘z oldiga qo‘ygan maqsadga erishdimi?” degan savolga javob beradi. Albatta tezisda boshqa mualliflarning ishidan foydalanganligingiz, ularning fikrlarini keltirganingizda muallif ishi, asari, maqolasiga havola berishingiz lozim. Bu ilmiy izlanishlar makonida siz qanchalik to‘g‘ri va erkin harakatlanganingizni ko‘rsatadi.

Tezis hajmini aksariyat holatlarda larni e‘lon qilmoqchi bo‘lgan tashkilot belgilaydi. Odatda tezislarning hajmi 1-3 betdan oshmasligi zarur. Ilmiy konferensiyalarning axborot xatlarida ilmiy maqola va tezislarga qo‘yiladigan talablar yozilib, shrift, qator oraliqlari, havola va snoskalar, rasm yoki jadval qo‘yish mumkin yoki mumkin emasligi xususida batafsil ma’lumot beriladi. Ularni diqqat bilan o‘qishni unutmang!Agarda talablarga rioya etilmasa, sizning tezisingiz

chop etish uchun qabul qilinmasligi mumkin. Xalqaro me'rlarga ko'ra tezislar Times New Roman shriftida 14 kegalda, 1,5 intervalda yozilgan bo'lishi, hoshiyalar 2 sm.dan oshmasligi, sxema, rasm va jadvallar kiritilmasligi kerak. Tezisda boshqa mualliflarning fikrlari to'g'ridan-to'g'ri iqtibos shaklida keltirilmaydi. Agarba bu juda ham zarur bo'lsa uning fikri qo'shtirnoqqa olinib, qavs ichida muallifning ism-sharifi, asarining chop etilgan yili keltiriladi. Masalan, Tezisda I.Ahmedovning ikkita asari keltirilmoqda – 2013 va 2014 yillarda chop etilgan. Birinchi ishga havola quyidagicha bo'ladi: [I.Ahmedov 2013: 51], ikkinchisiga – [I.Ahmedov 2014: 151] yoki [O'sha yerda: 69]. Bunda birinchi son asarning chop etilgan yili, ikkinchisi esa iqtibos olingan betdir. Agarda bir muallifning asarlari bir yilda chop etilgan bo'lsa, yildan so'ng indeks beriladi –a, b, v: [I.Ahmedov 2002a: 151], [I.Ahmedov 2002b: 152]. Snoskalar esa quyidagicha keltiriladi: Avloniy A. Turkiy guliston yoxud ahloq. –T.: “Yangi avlod”, 1992. B.11.

Tezislarda keltirilgan har bir familiya qavslarda uning asarining chop etilgan yili bilan beriladi. Familiyalar albatta muallif ismining bosh harfi bilan beriladi. Ismning va sharifning bosh harfi familiyadan oldin qo'yiladi. Foydalangan adabiyotlar ro'yxatida esa ism va sharifning bosh harfi familiyadan keyin qo'yilishini yoddan chiqarmang. Tezisda tilga olingan har bir ilmiy uslub keltirilganda albatta u olingan asarga havola berish zarur (ilmiy metod muallifining familiyasi, ismi va sharifi, asari va uning chop etilgan yili ko'rsatilgan holda).

Ilmiy etika nima?

Odob-axloq qoidalari ilmiy izlanishlarda ham o'z dolzarbligi yo'qotmaydi. Bitta ilmiy ma'ruzani ikkita konferensiyada o'qish, bitta ilmiy tezis yoki maqolani ikkita to'plamga berish ham ahloq normalariga to'g'ri kelmaydi. Agarda tashkilotchilar bu haqida bilib qolishsa, sizning ilmiy tezis yoki maqolangizni to'plamdan olib tashlashlari mumkin. Ko'pgina konferensiyalarda bitta muallif ikkita ma'ruza qilmaydi. Chunki ma'ruzaga tayyorlanish muhim masala bo'lib, unda ko'tariladigan masalalar jiddiy yondoshuvni talab etadi.

Yana bir holat. Aksariyat holatda o'qituvchilar o'z talabalari bilan hammualiflikda maqola berishadi. Savol to'g'iladi: maqolani kim yozgan? O'qituvchi yozgan bo'lsa talaba nima qilgan? Talaba yozgan bo'lsa o'qituvchi faqatgina unga yo'nalish bergan va tahrir qilgan bo'lishi mumkin. Bunday holatda o'qituvchining familiyasi tezis va maqolaning tagida ilmiy rahbar sifatida berilishi kerak. Zero ilmiy rahbar funksiyasi aynan rahbarlikdadir va bu holatda talaba yozgan maqolaga qo'shilish shart emas. Bunday holatda talaba mehnatining ahamiyati pasayadi.